

TÜRKİYE'DE CEZAEVLERİNDE DİN EĞİTİMİ UYGULAMASININ GEÇİRDİĞİ AŞAMALAR

Yrd. Doç. Dr. Şuayip ÖZDEMİR*
İnönü Üniversitesi
İlâhiyat Fakültesi

Giriş

Hapis cezası alan kişilerin, bu cezalarını çektikleri yerlere cezaevi adı verilmektedir. Hapis cezasıyla, cezaya mahkum edilen kişiyi ıslah ve onu tekrar topluma kazandırabilmek amaçlanmaktadır.

Mahkumların ıslahı çalışmalarında sadece ceza ile yetinilmemelidir. Şurası unutulmamalıdır ki, bu kişilerin ıslahı dört duvar arasına mahkum etmekten değil, onlara yol gösterici, pişmanlık duygularını geliştirici ve sorumluluk duygusunu kazandıracak manevi eğitimden geçer. Bugün cezaevlerinde mahkumların eğitimine ve ıslahına yönelik olarak, “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi” dersi adı altında din eğitimi verilmektedir. Böyle bir eğitim faaliyeti, mahkumların iç huzura kavuşmaları, işledikleri suçtan pişmanlık duymaları, topluma faydalı ve uyumlu kişiler olarak dönmeleri açısından son derece önem arz etmektedir.

Cezaevleri özellikle son yıllarda sürekli olarak ülke gündemindeki yerini korumaya devam etmektedir. Sık sık yaşanan cezaevi olayları, toplumun bütün dikkatini buralara çekmiş bulunmaktadır. Bu kurumlarda iyileştirmelere gidilmesi, mahkumların ıslahı ve uyumlu bir kişilik yapısına kavuşturulması, ciddi manada eğitsel tedbirlerin alınmasını ve mevcut ıslah çalışmalarının daha üst düzeyde yürütülmesini zorunlu kılmaktadır.

Cezaevlerinde din eğitimi uygulamaları hangi aşamalardan geçerek günümüze kadar gelmiştir? Halihazırda, mahkumların ıslahına yönelik olarak cezaevlerinde din eğitimi adı altında neler yapılmaktadır? Cezaevlerinde din eğitiminin yürütülmesinde Diyanet İşleri Başkanlığı nasıl bir fonksiyon üstlenmektedir? İşte araştırmamızda bu hususları açıklığa kavuşturmaya çalışacağız.

Ayrıca araştırma sonucunda, mevcut uygulamada iyileştirmelere gidilmesine olumlu katkılar sağlayacak çözüm önerileri geliştirmeyi amaçlamış bulunmaktayız.

1- Cezaevlerinde Din Eğitimi Uygulamasının Geçirdiği Aşamalar

Ülkemizde cezaevlerinde din eğitiminin tarihi çok eskilere gitmemektedir. İlk defa 1959 yılında dönemin Adalet Bakanı tarafından, Diyanet İşleri Başkanlığına yazılan bir yazıda hükümlülerin manevi ıslahını temin edecek konferanslara ihtiyaç duyulduğu şu şekilde

* İnönü Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

belirtilmektedir:

“Bu günkü ceza infaz sistemi başlıca iki esasa dayanmakta, bunun birincisini iş, ikincisini de hükümlü üzerinde tatbik edilecek müsbet telkinler teşkil etmektedir.

İş, hükümlünün tekrar avdet edeceği cemiyet hayatında namuskâr bir mesai ile çalışmasını temin edecek imkânları ona hazırlamakla beraber, kendi iç alemile baş başa kalıp bir takım kötü düşüncelerle hissini ve kafasını işgale meydan bırakmadığı için hem maddeten, hem de manen salâhına yardım etmektedir. Ancak, infaz müesseselerinin bu gün için kifayetli elemanlarla takviyesine imkân elvermediğinden iş kadar mühim olan ve hükümlünün ruh bünyesindeki aksaklıkları tedavi ve bertaraf etmesi bakımından küçümsenmesine imkân bulunmayan telkin metodlarından da istifade edilmesi bugüne kadar maalesef kabil olamamıştır.

Teşkilâtlarında vazife almış ve ilmî değerleri tecrübe edilmiş bulunan zevattan tensip edileceklerin haftada en az iki defa mahallî cezaevlerinde mevzuu tamamen ahlâk olan konferans vermek suretiyle telkinlerde bulunmalarından büyük faydalar temin edileceği cihetle, keyfiyeti takdirle iblağ etmeyi muvafık gördüm.

Memleketimizde marazi suçlu tipi yok denecek derecededir. Mühim ekseriyeti tesadüfi mücrim olan hükümlülerin suçluluğundaki başlıca âmil cehalettir. Bunların manevi hüviyetlerinde temin edilecek kalkınma ile nedamet hissini şuurlandırılması, bir taraftan, kendilerini cemiyete kazandırmış, diğer taraftan, aldıkları telkine göre kendi muhitlerinde suç işlenmemesine âmil olmalarını temin etmiş bulunacaktır.

Bu husustaki teşebbüsümüze makamınızca ne yolda müzaheret edilmesi mümkün bulunduğunun, mütalâaları ile birlikte iş'arını saygılarımla rica ederim”¹

Adalet Bakanlığının cezaevlerinde din görevlilerinin ahlaki mahiyette konferanslar vermesi yönündeki bu talebinin gerçekleşme durumunu tam olarak tespit edemedik. O dönemdeki din görevlisi sayısı azlığının, bunun gerçekleşmemesinde etkili olabileceği hesaba katılabilir. Ayrıca cezaevlerinden böyle bir istek gelmemiş olabilir. Ancak uzun bir aradan sonra din görevlilerinin cezaevlerinde görevlendirilmeleri konusu tekrar gündeme gelmiştir.

Cezaevlerinde din eğitimi amacıyla din görevlilerinin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından resmi olarak görevlendirilmelerinin 1974 yılında başladığı Yargıtay'ın 28/1/1974 tarih ve 5/1 sayılı kararında şu şekilde ifade edilmektedir:

“Din adamlarının cezaevlerinde görevlendirilmeleri hakkında Diyanet İşleri Başkanlığından alınan 9/2/1974 gün ve 74-28 sayılı yazı ile ekleri ilişikte gönderilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sözü geçen genelgesi ile eklerinde de belirtildiği gibi, genel af kanununun çıkarılmasının pek yakın olduğu bu günlerde topluma iade edilecek olan hükümlü ve tutukluların yeniden suç işleyerek cezaevlerine dönmesini önlemek ve nedamet

¹ 1959 yılında Dönemin Adalet Bakanının D. İ. Başkanlığına Cezaevlerinde Din Adamı Görevlendirilmesiyle İlgili Yazdığı Yazı.

göstermiş bulunan bu vatandaşlarımızın yararlı bir kişi olarak cemiyete intibaklarını sağlamak maksadıyla Diyanet İşleri Başkanlığı ile Bakanlığınız arasında varılan mutabakat sonucu, kendilerine dini, ahlâki ve içtimai konferanslar vermek üzere seçkin din adamları görevlendirilmiş bulunmaktadır.

Ancak, olumlu neticeler vermekte olduğu müşahede olunan bu konferanslara, sayıları mahdut da olsa bir kısım cezaevi savcılar ile cezaevi müdürlerinin gereken ilgiyi layık-i veçhiyle göstermedikleri istihbar olunmaktadır.

Bu itibarla; suçluluğun büyük ölçüde önlenmesi ve bahis konusu kader kurbanlarının tekrar suç işleyerek özgürlüklerinin kısıtlanmasına meydan verilmemesi ve onların topluma yararlı bir insan olarak intibaklarının sağlanması bakımından, din adamlarımızın cezaevlerine gelerek verecekleri konferanslara gereken yakın alakanın gösterilerek hükümlü ve tutukluların tamamının konferansta hazır bulunmalarının teminini, evvelki genelgelerimizde de tebliğ olduğu üzere konferans metninin her ay bakanlığa gönderilen faaliyet raporları ile birlikte gönderilmesini”²

Bu tarihte Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında varılan mutabakat sonucu, tutuklu ve hükümlülerin işledikleri suçtan pişman olup, topluma uyumlu şekilde dönmelerini sağlamak amacıyla, cezaevlerinde dini, ahlâki ve içtimaî mahiyette konferanslar vermek üzere din adamları görevlendirilir.

D.İ. Başkanlığından alınan 9/2/1974 gün ve 74-28 sayılı görevlendirme yazısı, C.T.G. Müdürlüğünün 15/2/1974 tarih ve 11-19 sayılı tamimiyle cezaevlerine gönderilir.³

Adalet Bakanlığı 1975’de yayınladığı bir tamimle de cezaevlerindeki din eğitimi için gerekli tüm araç gereç teminini ve finansını üzerine almıştır. “Cezaevlerinde Eğitim ve Manevi Kalkınma” adı altında, manevi kalkınma yani din eğitimi ile ilgili tutumunu şu şekilde ortaya koymuştur:

“Hükümlü ve tutukluların moralmen kalkınmalarını sağlamak, onlardaki nedamet duygularını artırmak amacıyla, Cumhuriyet savcıları ve cezaevi müdürlerinin her türlü vasıttan yararlanmaya büyük gayret sarfetmeleri icab etmektedir.

Yine hükümlü ve tutukluların moralmen kalkınmaları için, sinema makinası bulunan cezaevlerinde eğitici ve öğretici kültür filmlerinin temini suretiyle gösterilmesi ve ayrıca, Bakanlıktan gönderilecek kitapların dışında halk eğitim merkezleri ve diğer kuruluşlarla temasa geçilerek onlara yararlı kitap ve eserlerin mahallen sağlanmasında büyük faydalar bulunduğu aşikardır.”⁴

Daha sonraki yıllarda Adalet Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı arasında cezaevlerinde din hizmetlerinin yürütülmesi ile ilgili işbirliği devam eder. Fakat tam olarak arzu edilen bir düzenleme sağlanamaz.

² Mütalaa ve Tamimler, Yarı Açık Cezaevi Matbaası, Ankara, 1976, s.149-150.

³ Mütalaa ve Tamimler, C.T.G.M. 15/2/1974 tarih ve 11-19 sayılı Tamim, s. 149-150.

⁴ Mütalâa ve Tamimler, s. 176.

Cezaevlerinde din eğitiminin ciddi şekilde ele alınması 1980’li yıllara rastlar. “Ceza ve Tevkif Evleri”ni birer “İslah Evleri” haline getirebilmek amacıyla 1981 yılından itibaren buralarda eğitim ve öğretim faaliyeti başlatılır.

Bununla ilgili olarak ilk önce 22 Nisan 1981’de Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü Eğitim Birimi kurulur. Birimin amaçları: Hükümlü ve tutukluların eğitimi-öğretimi, manevi kalkınmalarının sağlanması ve ıslah edilmeleri konusuyla ilgili icra planlarını yapmak, müfredat programlarını hazırlamak, eğitim ve öğretim çalışmalarını sevk ve idare etmek, denetleyip sonuçlandırmak, takip edip yönlendirmek, tüm kamu kuruluşları ile işbirliği yapmak, gerekli yönetmelikleri hazırlamak ve bu sahada her türlü çalışmaları yürütmektir.

Sonraki aşamada cezaevlerinde içinde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin de yer aldığı genel kültür derslerinden oluşan bir eğitim programı yürürlüğe girer. Bu eğitim programında yer alan dersler şunlardır: Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih ve Türk İnkılâp Tarihi, Yurttaşlık ve Medeni Bilgiler, Türk Sanatı ve Medeniyeti Tarihi, Sosyoloji, Psikoloji, Din ve Ahlâk Bilgisi, Beden Eğitimi, İş ve Meslek Eğitimi, Müzik, Resim-İş.

Bu derslerden Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersini okutmak için D.İ. Başkanlığına bağlı müftülüklerce görevlendirilecek yüksek tahsilli müftü, vaiz ve din görevlilerinin, diğer dersler için de Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı okullarda görev yapan branş öğretmenlerinin görevlendirilmesi kararlaştırılmıştır.⁵

Müftülüklerce yeterli din görevlisi verilmediği durumlarda Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı okullarda görev yapan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenleri, cezaevlerinde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersine girmek için görevlendirilmiştir. Ancak belli bir süre geçtikten sonra Milli Eğitim Bakanlığında Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenleri talep edilmemiş, din dersi tamamen din görevlilerince yürütülmüştür.

Cezaevlerinde böyle bir eğitim programı uygulanmasının amacı yürürlükte olan derslerin müfredat programlarını başarıya ulaştırmak, Okuma-yazma, İlkokul, Ortaokul ve liseyi bitirme kurslarını yaygınlaştırmak, hükümlü ve tutukluları ıslah edip topluma kazandırabilmek için, branş öğretmenlerini, müftü, vaiz ve her türlü eğitimcileri cezaevine çekebilmek ve onları riskli, ürkütücü şartlara rağmen burada tutabilmektir.⁶

Cezaevlerinde kadrolu din görevlilerince “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi” derslerinin verilmesi kararının ardından bu dersle ilgili müfredat programı hazırlanması gündeme gelir.

Genelkurmay Başkanlığının 16 Eylül 1981 gün ve 7130-818-81 sayılı emirleri uyarınca, Adalet Bakanlığı “Eğitim Birimi” ile “Bilimsel Kurul” tarafından Din ve Ahlâk Bilgisi müfredat programı hazırlanır. Bu program D.İ. Başkanlığının 1 Nisan 1982 tarih ve D/4-2/552 sayılı görüşleri ve Genel Kurmay Başkanlığının 24 Mart 1982 tarih ve 1700-19-82 sayılı

⁵ 13 Ekim 1983 Tarih ve 18190 Sayılı Resmi Gazete, Madde. 6, s. 11.

⁶ a.g.r. gaz., Madde: 1, s. 9.

tensipleriyle cezaevlerinde uygulanır.⁷

Böylece cezaevlerinde “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi” adı altında yüksek tahsilli din görevlilerince yürütülen, planlı ve programlı bir din eğitimi faaliyeti başlar.

1980’li yıllar ülkemizde din eğitiminin şekillenışı açısından bir dönem noktası teşkil etmektedir. 12 Eylül 1980 sonrası iş başına gelen yeni yönetim din eğitimine olumlu yaklaşmış ve okullarımızda Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi zorunlu hale getirilmiştir. Ayrıca cezaevlerinde zorunlu din eğitimi uygulaması başlatılmıştır.

Cezaevlerinde “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi” dersine girmek için müftülüklerce genelde vaizler görevlendirilmektedir. Bu görevlilere “Cezaevi Vaizleri” adı verilmektedir. 11 Mart 1986 Salı günü Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı ve Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdür Yardımcısı Hüseyin Turgut ile yapılan görüşmeler sonucu cezaevi vaizlerinin cezaevlerindeki statüleriyle ilgili müşterek esaslar tespit edilmiştir:

“1- Cezaevi vaizlerine, cezaevi idaresince görev yaptığı cezaevinde mahkum ve tutuklularla ferdi görüşmeler yapmak, din fişlerini doldurmak ve derse hazırlanmak amacıyla, masa ve sandalye gibi lüzumlu eşyası bulunan müstakil bir çalışma odası tahsis edilir.

2- Cezaevi vaizlerine Diyanet İşleri Başkanlığı ilgili mevzuatına göre maaş karşılığı olarak çalışmak zorunda oldukları saatten fazla çalışmalarına karşılık, 13 ekim 1983 tarih ve 18190 sayılı Resmi Gazete ile yayımlanarak yürürlüğe konulan “Adalet Bakanlığı Ders ve Ek Ders Ücretlerine İlişkin Kanun” hükümlerine göre ek ders ücreti ödenir.

Ayrıca, personelin hizmet içi eğitim çalışmalarında öğretim görevlisi olarak da görev verilebilir. Bu görev karşılığı ücret, Bütçe Kanunu’nun ilgili maddesinden karşılanır.

3- Cezaevi vaizleri, C.Savcılığı ve müftünün cezaevi vaizi ile birlikte hazırladıkları program çerçevesinde görev yaparlar. Bu programda;

a.Vaaz ve konferansa,

b.Derse,

c.Ferdi görüşmelere yer verilir.

4-Cezaevi vaizleri, cezaevlerinde görev yaparlar. Ancak, Cuma günleri müftülükçe programlanan camilerde vaaz ederler. Bunlar haftada 6 saat maaş karşılığı görev yaparlar. Diğer saatler için ilgili kararnameye göre ek ders ücreti alabilirler.

İzinleri, çalıştıkları cezaevi C. Savcılığının olumlu görüşü üzerine müftülükçe verilir.”

Cezaevlerinde yürürlüğe konan “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi” dersi, diğer genel kültür dersleriyle birlikte 1981-1991 yılları arasında tüm tutuklu ve hükümlüler katılacak şekilde yürütülmüştür. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersiyle birlikte okutulan genel kültür dersleri 1991 yılında uygulamadan kaldırılmıştır. Böylece cezaevlerinde uygulanan eğitim programından sadece Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi 1991 yılından itibaren günümüze

⁷ *Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Müfredat Programı*, Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara, 1982, s. 2-3.

kadar isteğe bağlı olarak devam etmiştir.

1997 yılında cezaevlerinde din eğitimiyle ilgili bilgi almak amacıyla yaptığımız yazılı müracaata Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğünce verilen cevap mevcut uygulamayı açıkça ortaya koymaktadır:

“1981 yılından bu yana Ceza İnfaz Kurumlarımızda çeşitli eğitim faaliyetleri yürütülmektedir. Bunlar arasında yer alan din eğitimi “Din ve Ahlak Bilgisi Dersi” adı altında koğuş başına haftada iki (2) saat verilmekte ve dersler müftü veya yüksek tahsilli vaizler tarafından yürütülmektedir. Bunun dışında dini bayramlar ve günlerde vaazlar ya da dini sohbetler yapılmaktadır. Ramazan ayı süresince mahkumlardan talep gelmesi durumunda teravîh namazı kıldırmak üzere görevli temin edilmektedir. Tüm bu çalışmalar müftülük kanalıyla yürütülmekte olup, süreklilik ancak görevli verilmesi durumunda sağlanmaktadır.”⁸

Cezaevlerinde derse giren görevliler, mahkumlara yönelik olarak hazırlanan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi müfredat programını esas alarak günlük plan hazırlayıp, cezaevi müdürünün onayına sunarak mahkum ve tutuklulara dini sohbetlerde bulunmaktadırlar.

2- Cezaevlerinde Uygulanan Din Eğitiminde Takip Edilen Müfredat Programı

Cezaevlerinde kadrolu din görevlilerince “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi” derslerinin verilmesi kararının ardından bu dersle ilgili müfredat programı hazırlanmıştır. Bu program Diyanet İşleri Başkanlığının 1 Nisan 1982 tarih ve D/4-2/552 sayılı görüşleri ve Genel Kurmay Başkanlığının 24 Mart 1982 tarih ve 1700-19-82 sayılı tensipleriyle cezaevlerinde uygulanmaktadır.

Cezaevlerinde öğretimi yapılan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin müfredat programı sekiz bölümden oluşmaktadır. Bu program İlköğretim ve liselerde okutulan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin müfredat programıyla büyük benzerlikler taşımaktadır. Bu programın başlangıç kısmında, bu dersle ilgili dikkat edilmesi gereken hususlar ve dersin amaçları açıkça ifade edilmektedir. Bunlar sırasıyla şu şekildedir:

a- Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi Programının Uygulanmasında Göz Önünde Bulundurulması Gerekli Genel Prensipler

Bu programın uygulanmasında dikkat edilmesi gereken hususlar şöyle belirlenmiştir:

a- Bu programı uygulayacak eğiticinin, tutuklu ve hükümlülerin psikolojik durumlarına âşına olması için bir hizmet öncesi kurstan geçirilmesi gereklidir.

b- Dershane, mescit ve kütüphane gibi eğitim ve öğretimin yapılacağı veya yararlanılacağı yerler temin edilmeli, usûlüne uygun olarak tefriş edilmelidir.

⁸ Cezaevlerinde Din Eğitiminin Mevcut Durumuyla İlgili Olarak, C. ve T.E.G. Müdürlüğü'nün 5/5/1997 Tarih ve 12/97021423 Sayılı Yazısı.

c- Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretimi diğer konulara göre daha ağırlıklı olmalıdır.

d- Eğitimi ve öğretimi yapılan konular, birbirini destekler nitelikte olmalıdır. Eğitimciler de ders konularını işlerken bu hususa özen göstermelidir.⁹

b- Cezaevlerinde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinin Eğitim ve Öğretiminde Uyulması Gereken Hususlar

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi müfredat programında belirtilen bu hususlar şunlardır:

a- Konular işlenirken tutuklu ve hükümlülerin genel kültür düzeyi ve bu dersin özel öğretim ilkeleri göz önünde bulundurulmalıdır. Yeri geldikçe, öğrenmenin, bilmenin bir çeşit ibadet olduğu, tutuklu ve hükümlülere açıklanmalı, İslâm Dininin müslümanları ilme teşvik ettiği belirtilmelidir.

b- “İlmihal” teriminin önemi üzerinde her fırsatta durulmalı, derslerde verilen bilgilerin davranışa dönüştürülebilecek bir nitelikte olmasına özen gösterilmelidir.

c- Konular işlenirken tutukluların günlük hayatları ve gözlemleri ile ilişki kurulmalı, sevdirci, düşündürücü ve ikna edici bir yol izlenmelidir.

d- Konular işlenirken yeri geldikçe konu ile ilgili âyet-i kerime ve hadis-i şerif meallerine yer verilmeli ve pedagojik durumlara göre düzenlenmiş, hikaye, masal, kıssa, hatıra ve benzeri metinlerden yararlanılarak tutuklu ve hükümlülerin ruh yapısına uygun bir yaklaşım izlenmelidir.

e- Tutuklu ve hükümlülerin dinimizce kutsal sayılan şeylere karşı saygı duymaları temin edilmelidir.

f- İbadetin insan tabiatına uygunluğu, kişinin kültür seviyesinin yükselmesine, maddi-manevi sağlığının devamına, toplum fertlerinin karşılıklı sevgi ve saygı duyguları ile birbirlerine bağlanmalarına, yardımlaşmalarına ve dayanışmalarına yarayan davranışlar olduğu açıklanmalıdır.

g- Konuların daha iyi kavranmasını sağlamak için kütüphane, mescit, film, slayt, fotoğraf, ses bandı gibi hem göze, hem kulağa hitap eden araç ve gereçlerden en geniş ölçüde yararlanılmalıdır.

h- Bazı özel ihtisas gerektiren konular, konferans ve seminerler halinde ilgili eğitimciler tarafından düzenlenecek programa göre yetkili uzmanlarca verilmelidir.¹⁰

c- Cezaevlerinde Din Eğitiminin Amaçları

a- Ceza ve tutukevlerinde bulunan tutuklu ve hükümlülerin ruh derinliklerine inilerek,

⁹ *Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Müfredat Programı*, s. 5.

¹⁰ *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Müfredat Programı*, s. 7.

manevi yönden onları yükseltmek, pişmanlık duygularını geliştirmek ve yeniden topluma kazandırılmalarını sağlamak.

b- Tutuklu ve hükümlüleri din konusunda aydınlatmak, eksik bilgilerini tamamlamak, yanlış bilgilerini düzeltmek, dini duygu ve düşüncelerini geliştirerek insan, aile, millet ve vatan sevgisi aşılamak.

c- Genel anlamda “Din” özel anlamda “İslam-Mü’min ve Müslüman” kavramları ile bunlara bağlı diğer dini terimleri, bilgi, düşünce ve davranış açısından kazandırmak.

d- İslam’ın en son ve en büyük din olduğunu kavratmak.

e- Kişinin dine olan ihtiyacını kavratmak, insan ile Allah arasında kurulacak kulluk ilişkilerini öğretmek.

f- İslam Dini’nin, iman, ibadet ve ahlâk esaslarını öğretmek, ibadet ve ahlâk esaslarının davranış haline dönüşmesine yardımcı olmak.

g- Doğumdan ölüme kadar yaşanan dini geleneklerimizi tanıtmak ve benimsetmek.

h- İslam Dini’nin hurafe ve batıl inanışlardan uzak, toplumda birlik ve ahengi sağlayıcı bir din olduğu inancını kazandırmak.

ı- İnsanı “üstün varlık” olduğun’un bilincine erdirmek ve bunun yüklediği sorumlulukları öğretmek, insanın ve diğer canlıların hayatını korumanın önemini kavratmak ve benimsetmek.

i- Tutuklu ve hükümlünün, dengeli ve uyumlu bir kişilik kazanmasını sağlamak.

k- Örnek bir insan olarak Peygamberimizin hayatını, güzel ahlâkını ve bu konudaki öğütlerini öğretmek.

l- İsteyen tutuklu ve hükümlülere namaz kılma, yüzünden Kur’an-ı Kerim okuma gibi becerileri kazandırmak.¹¹

3- Cezaevlerinde Din Eğitimi Uygulamasında Diyanet İşleri Başkanlığının Üstlendiği Fonksiyon

Diyanet İşleri Başkanlığı Türkiye’de din işlerini yürütmekle görevli bir kuruluştur. Genel idare içerisinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı özel kanunda belirtilen görevleri yerine getirir. Bu husus Anayasa’nın 136. maddesinde şöyle belirtilmektedir:

“Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, lâiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanunda gösterilen görevleri yerine getirir.”¹²

¹¹ *Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Müfredat Programı*, s. 6.

¹² *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 1982*, Madde:136, Kurtiş Matbaası, İstanbul, 1990, s.104.

Anayasada ifadesini bulan özel kanun Diyanet İşleri Başkanlığı'nın sorumluluk alanını şu şekilde ortaya koymaktadır:

“Diyanet İşleri Başkanlığı İslâm dininin inançları, ibadet ve ahlâk esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda cemiyeti aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek ile görevlendirilmiştir.”¹³

Ülkemizde, din işlerini düzenlemek ve halkın dini problemlerini çözüme kavuşturmakla görevli Diyanet İşleri Başkanlığı yaygın din eğitimi alanlarında faaliyet göstermektedir.

Yaygın din eğitimi, yetişkinlere ve okul dışındakilere dini bilgiler kazandırmak ve dini anlayışlarını geliştirerek hayatın dini boyutunu yorumlamalarına yardımcı olmak amacıyla yürütülen, planlı, programlı ve örgütlü bir din eğitimi çabasıdır.¹⁴

Yapılan bu tanıma göre yaygın din eğitiminin faaliyet alanlarını şöyle sıralayabiliriz:

a) Aile b) Kur'an Kursları c) Camiler d) Kitle İletişim Araçları e) Ceza ve Tutukevleri f) Hastaneler g) Yurtlar ve Büyük İşletmeler h) Yurtdışı.¹⁵

Görüldüğü gibi yaygın din eğitimi çok geniş bir alanı içine almaktadır. Buna göre Diyanet İşleri Başkanlığı farklı sahalarda faaliyet gösterme imkanına sahip bulunmaktadır. Bunlardan biri de cezaevleridir. Cezaevlerinde mahkumların ıslahına yönelik olarak gerçekleştirilen din eğitimi faaliyetlerini sürdüren din görevlileri, Diyanet İşleri Başkanlığınca temin edilmektedir.

Cezaevinde din dersine girecek olan din görevlilerinin yapacakları işler kanunda açık bir şekilde belirlenmiştir:

“Din adamı, hükümlü ve tutuklulara vaaz etmek, dini eğitim ve telkinde bulunmak, manevi yönden kalkınmaları için çalışmakla görevlidir.”¹⁶

“Din adamı, hükümlünün manevi kalkınma yönünden gösterdiği gelişmeyi, sicil ve müşahede fişinin din durumu bölümüne kaydeder.”¹⁷

1981 yılından 2001 yılına kadar ki dönemi kapsayan süre içerisinde cezaevlerinde din eğitimiyle ilgili olarak genel anlamda şu hususlardan söz edebiliriz:

Cezaevlerinde mahkumlara “Din ve Ahlak Bilgisi Dersi” adı altında koğu başına haftada iki (2) saat din eğitimi verilmiş ve dersler müftü veya yüksek tahsilli vaizler tarafından yürütülmüştür. Bunun dışında dini bayramlar ve günlerde vaazlar ya da dini sohbetler yapılmıştır.

¹³ 22 Haziran 1965 tarih ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun, Madde:1.

¹⁴ Cemal Tosun, *Din ve Kimlik*, Türkiye Diy. Vak. Yay., Ank., 1993, s.56.

¹⁵ *Din Eğitimi Alt Komisyonu Raporu*, D.P.T., Ankara, 1983, s.28.

¹⁶ 2/8/1983 tarih ve 83/6920 Sayılı Kanun, Madde:36/A

¹⁷ 2/8/1983 tarih ve 836920 Sayılı Kanun, Madde:36/B

Başkanlıkça görevli elemanı bulunmayan cezaevlerindeki din eğitimi uygulaması, cezaevi yönetimi ve müftülüklerin işbirliği sonucu görevlendirilen din görevlilerince yürütülmüştür.

Din görevlileri genelde buralarda görev yapmakta isteksiz davranmaktadırlar. Yapmış olduğumuz bir araştırmada din görevlilerinin cezaevlerinde çalışmakta isteksiz davrandıkları görülmüştür.¹⁸

Cezaevlerinde derse giren din görevlileri, mahkum psikolojisi ve bu dersin cezaevi şartlarında nasıl verilebileceğiyle ilgili olarak hizmet-içi eğitime tabi tutulmamışlardır.¹⁹

Din görevlileri, cezaevlerinde derse girmeden önce bir eğitime tabi tutulmadıkları için, mahkumlarla istenilen düzeyde iletişim kuramamakta ve bunun sonucu olarak cezaevlerinde görev yapmakta çekinmektedirler.

Cezaevlerine kadrolu din görevlilerinin atanması ve bu görevlilerin mahkum psikolojisi ve dersin cezaevi şartlarında nasıl işlenebileceği yönünde eğitim görmeleri cezaevlerinde verilen din eğitimini olumlu yönde etkileyecektir.

Bu manada 2001 yılının ilk aylarında Diyanet İşleri Başkanlığı ve Adalet Bakanlığı arasında, cezaevlerinde din eğitiminin yeniden gözden geçirilmesi ve bu konuda iyileştirici düzenlemelere gidilmesi yönünde başlatılan çalışmaları, son derece önemli bir teşebbüs olarak görmekteyiz.

Başlatılan bu çalışmalar doğrultusunda Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında, tutuklu ve hükümlülerin dini ve ahlâki gelişmelerini sağlamaya yönelik işbirliği yapmak üzere bir protokol imzalanmıştır. Bu protokol 15 Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Bu protokol'ün amacı, ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde bulunan hükümlü ve tutukluların dini ve ahlâki duygularını geliştirerek, yeniden topluma kazandırılmalarını sağlamaktır.²⁰

Protokol'de Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görev ve yükümlülükleri şöyle belirlenmiştir.

Adalet Bakanlığının Görev ve Yükümlülükleri:

1- Kurum içinde derslerin işlenmesine uygun bir yerin dershane haline getirilmesini sağlamak ve imkanlar ölçüsünde eğitici araç ve gereçleri temin etmek,

2- Derslerin belli bir düzen içerisinde yürütülmesi için gerekli önlemleri almak,

¹⁸ Şuayip Özdemir, *Cezaevlerinde Din Eğitimi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Ün. Sos. Bil. Ens., Konya, 1998, s.107.

¹⁹ bkz., Özdemir, a.g.tez, s.87.

²⁰ Adalet Bakanlığı İle Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında Tutuklu ve Hükümlülerin Dini ve Ahlâki Gelişmelerini Sağlamaya Yönelik İşbirliği Protokolü, Madde:1.

3- Derslerde görevlendirilecek müftülük personelinin, emniyetli ve huzurlu bir ortamda çalışmalarını için gerekli önlemleri almak,

4- Derse katılacak hükümlü ve tutukluların, suç ve öğrenim durumlarına göre gruplandırılmalarını sağlamak,

5- Kadrolu olarak kuruma atanan müftülük personeline günde 2 saat, dışardan gelen personele fiilen girdikleri ders saati kadar “ek ders” ücreti ödemek,

6- Ders ve konferans vermek ve rehberlik yapmakla görevlendirilen müftülük personelinin kurum araçlarından yararlanmalarını ve bu elemanlara kurumlarda imkânlar ölçüsünde ayrı mekânlar sağlamak,

7- Hükümlü sicil müşahede fişlerinde yer alan “Din” bölümünün kurumda görevlendirilen müftülük personeli tarafından doldurulmasını sağlamak,

8- Kurumların yayın seçici kurulunda müftülük personelinin de görev alarak, kütüphanede bulunan dini kitapların gözden geçirilmesini ve bağış yoluyla kurumlara alınan dini kitapların bu görevliler tarafından incelenmesini sağlamak.²¹

Diyanet İşleri Başkanlığının Görev ve Yükümlülükleri:

1- Kurumların büyüklüğü ve niteliği göz önüne alınarak, kurumlara “Dini Danışman” olarak müftülük personelinin görevlendirmek,

2- Müftülük personelinin, tutuklu ve hükümlülere dini ve ahlâki bilgiler vermek, bu konulardaki yanlış bilgilerini düzeltmek, dini duygu ve düşüncelerini geliştirerek, insan, aile, millet ve vatan sevgisini aşlamak,

Bunu sağlamak için kurumlarda haftada en az iki gün Din Kültürü Ahlâk Bilgisi Dersi ve dini sohbetler ile ayda bir kez konferans vermek üzere, “Din ve Moral Hizmetleri” görevini yürütmek,

Sosyal ve kültürel faaliyetler kapsamında, istek halinde Kur’an-ı Kerim öğretimi ve dinî vecibelerin yerine getirilmesini sağlamak,

3- Ders verecek olan müftülük personelinin, ünite alt başlıklarını ayrıntılı olarak hazırlayarak, kurum idaresine iletmesini temin etmek,

4- Ders konularının seçimini, hükümlü ve tutukluların özellikleri, Adalet Bakanlığı’nın Müfredat Programı ve Milli Güvenlik Kurulu’nun Tavsiye Kararlarını da dikkate alarak yapmak,

5- İdareye verilecek dilekçelerle, hükümlü ve tutukluların dini konulardaki özel görüşme taleplerini karşılamak,

6- Kurumlarda görevlendirilen müftülük personelinin denetimlerinin yapılarak, düzenlenen raporlardan bir örneğini Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğüne ulaştırmak,

²¹ Adalet Bakanlığı İle Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında Tutuklu ve Hükümlülerin Dini ve Ahlâki Gelişmelerini Sağlamaya Yönelik İşbirliği Protokolü, Madde:4.

7- Kurumların yayın seçici kurullarında, müftülük personelinin de görev almasını, kütüphanede bulunan dini kitapların gözden geçirilmesini ve bağış yoluyla kuruma alınan dini kitapların bu görevliler tarafından incelenmesini sağlamak,

8- Başkanlık ve Diyanet Vakfı yayınları ile Adalet Bakanlığı kütüphanelerini imkânlar ölçüsünde ücretsiz olarak desteklemek.²²

Bu yeni yapılanma çerçevesinde öncelikle cezaevlerinde görev alacak din görevlilerinin Ankara'da hizmet içi eğitime tabi tutulmasına karar verilmiştir. 18 Temmuz 2001 ve 30 Temmuz 2001 tarihleri arasında toplam 142 diyanet görevlisi, katıldıkları bu hizmet içi eğitim etkinliğinde cezaevlerinde mahkumların eğitimine yönelik olarak ders görmüşlerdir. Bu dersler şunlardan oluşmaktadır: “İrşad ve Tebliğ Usulü, Güncel Dini Konular, İletişim, Suçlu Psikolojisi, İdare İle İlişkiler ve Güvenlik, Çocuk ve Gençler”.

İrşad ve Tebliğ Usulü ve Güncel Dini Konular diyanet görevlilerince, diğer dersler Adalet Bakanlığı personelince verilmiştir.²³

Ayrıca önceden cezaevlerinde görev yapan din görevlilerine “cezaevi vaizi” adı verilirken, artık bu görevlileri “Dini Danışman” olarak isimlendirme düşüncesi belirmiştir.

Diyanet görevlilerinin hizmet içi eğitime tabi tutulması çalışmasının yanı sıra, cezaevlerinde mahkumlara verilecek din dersine yönelik yeni bir müfredat programı hazırlama çalışması devam etmektedir.

²² Adalet Bakanlığı İle Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında Tutuklu ve Hükümlülerin Dini ve Ahlâki Gelişmelerini Sağlamaya Yönelik İşbirliği Protokolü, Madde:4.

²³ Diyanet İşleri Başkanlığı Din Eğitimi Dairesi Başkanlığının 7.6.2001 tarih ve 258 sayılı yazısı.

SONUÇ

1960'lı yıllara kadar cezaevlerinde din eğitime yönelik bir uygulamaya rastlanmamaktadır. Daha sonraki yıllarda bu konuda adımlar atıldığı görülmektedir. Cezaevlerinde ciddi manada din eğitimi uygulamasına 1980'li yıllarda geçilmiştir. Artık bu dönemde cezaevlerini birer ıslah yuvası haline getirme düşüncesi kendini iyiden iyiye hissettirmiştir. Ne var ki, cezaevlerinde zorunlu din dersi uygulaması sadece 1991 yılına kadar devam edebilmiştir. 1991'de yapılan bir düzenlemeyle din dersine katılma zorunluluğu kaldırılmıştır. Bu tarihten itibaren günümüze kadar sadece isteyen mahkumlara din eğitimi verilmiştir.

Cezaevlerinde din eğitimini yürüten ve buralara din görevlisi temin eden kurum Diyanet İşleri Başkanlığı'dır. Kısa bir süre Milli Eğitim Bakanlığında Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenleri sağlansa da, cezaevlerindeki din dersi sonradan tamamen Diyanet İşleri Başkanlığınca yürütülmüştür. Cezaevlerinde genelde kadrolu din görevlilerinin derse girmeyişi, din görevlilerine mahkum psikolojisi ve cezaevi şartlarıyla ilgili eğitim verilmeyişi, dersin sınıf ortamında değil de bir dini sohbet şeklinde işlenişi ve din görevlilerinin mahkumlarla istenilen düzeyde iletişim kuramayışları araştırmada ulaşılan sonuçlardandır.

Ancak 2001 yılının ilk aylarında cezaevlerinde din eğitime yönelik iyileştirici düzenlemelere gidilmesi amacıyla ciddi bir çalışma içerisine girilmiştir. İlk iş olarak cezaevlerinde görev yapacak belirli sayıda diyanet görevlisi mahkum psikolojisi ve cezaevi şartlarıyla ilgili bir eğitime tabi tutulmuştur. Ayrıca yeni bir müfredat programı hazırlama çalışması devam etmektedir. Cezaevlerinde din dersine önem verilmesi ve bu dersin öğretimiyle ilgili iyileştirmelere gidilmesi yönünde başlatılan bu yeni etkinliklerin, ıslah çalışmalarından arzu edilen verimin alınmasına olumlu katkılar sağlayacağı kanaatindeyiz.

Araştırmada ulaşılan sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki önerilerin sunulması uygun görülmüştür:

a- Tüm cezaevlerine kadrolu din görevlileri atanmalıdır. Bu görevliler, sürekli mahkumlarla iç içe olma ve yakından ilgilenme imkanına sahip olacakları için, onların eğitiminde ve ıslahında daha etkili olacaklardır. Ayrıca din görevlileri mahkum psikolojisi ve bu dersin cezaevi şartlarında nasıl işleneceği konusunda eğitime tabi tutulmalıdır. Bu sayede onlarla daha yakından iletişim kurabilme yollarını öğrenebileceklerdir. Nitekim Diyanet İşleri Başkanlığı bu yönde yeni bir çalışma başlatmış, cezaevlerine kadrolu görevliler atamış ve bu görevlileri mahkum psikolojisiyle ilgili bir eğitime tabi tutmuştur. Ancak bu yöndeki hizmet içi eğitim faaliyetlerinde bir süreklilik sağlanmalı, belli aralıklarla bu etkinlikler devam ettirilmelidir.

b- Cezaevlerinde dersin işlenmesine yönelik olarak sınıflar oluşturulmalıdır. Ders bir dini sohbet veya vaaz şeklinde değil de, sınıf ortamında işlenmelidir.

c- Din görevlileri mahkumlarla özel olarak ilgilenmeli, güven verici olmalı ve onların her çeşit problemlerine çözüm bulmaya çalışmalıdır.

d- Cezaevi yöneticileri, din görevlilerine cezaevlerinde karşılaştıkları problemlerin çözümünde yardımcı olmalı ve her türlü kolaylığı göstermelidirler.

e- Gerek din görevlileri ve gerekse diğer cezaevi yetkilileri mahkumlarla birebir görüşmeler yapmalıdırlar. Mahkumların iç hallerine nüfuz edilmeli, işledikleri suç çeşidine göre ıslah projeleri ve eğitim-öğretim yöntemleri geliştirilmelidir.

f- Din görevlileri ıslah çalışmalarında, diğer görevlilerle uyum içerisinde olmalı ve yapılan bütün çalışmalar birbirini desteklemelidir.

g- Mahkumlara kısa aralıklarla eğitici, ruh hallerine hitap edici ve onları hayata hazırlayıcı mahiyette filmler seyrettirilmelidir. Bunun için de cezaevlerine görsel ve işitsel öğretim araçları temin edilmelidir. Böylece bu araçlar sayesinde cezaevlerinde daha etkin bir öğretim gerçekleştirilmiş olur.

h- Tüm mahkumların Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersine katılmasının sağlanması hususunda gayret gösterilmelidir.

ı- Cezaevlerinin birer ıslah yuvası haline gelmesi için sadece mahkumların eğitilmesi yeterli değildir. Cezaevi yöneticileri, infaz koruma memurları ve diğer görevliler sürekli olarak eğitimden geçirilmeli, mahkumlara nasıl davranacakları ve onların eğitiminde nelere dikkat edecekleri konusunda bilinçlendirilmelidirler.

i- Televizyon kanallarında mahkumların ıslahı ve uyumlu olarak topluma kazandırılmalarında etkili olacak şekilde eğitici programlar, diziler ve filmler yer almalıdır. Özellikle TRT’de haftanın belli günlerinde yayına girecek olan cezaevi saatine yer verilmelidir. Belirlenen bu saatte, mahkumların ıslahı, pişmanlık duymaları ve dışarı çıktıktan sonra topluma uyum sağlamalarına yönelik olarak sahasında uzman kişilerce sohbetler düzenlenmelidir.

k- Din görevlilerinin derslerde takip edebilmeleri için, mahkumların seviyelerine uygun, problem ve ihtiyaçlarına yönelik, onları eğitici, pişmanlık duygularını geliştirici ve hayata hazırlayıcı kitaplar hazırlanmalıdır.

l- Din görevlileri çoğu kere cezaevlerinde görev yapmaktan çekinmektedirler. Bunun önüne geçmek için cezaevlerinde din görevliliği teşvik edilmeli ve bu yönde önlemler alınmalıdır.

m- Adalet Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı, mahkumların eğitimi ve ıslahına yönelik olarak ne tür çalışmaların yapılacağı hususunda devamlı işbirliği içerisinde olmalıdırlar. Cezaevlerindeki din eğitimi çalışmalarında bir süreklilik sağlanmalıdır. Belli bir dönem ağırlık verilip daha sonra ihmal edilmemelidir.

n- Diyanet İşleri Başkanlığınca, cezaevlerinde yürütülen din eğitimi çalışmaları sürekli bir denetime tabi tutulmalı ve müftülüklerin bu konuda daha hassas davranmaları yönünde tedbirler alınmalıdır.